

Европа е тласвана към политика на баланс на силите тогава, когато нейният първоначален избор, средновековната мечта за световна империя, рухва и множество държави, повече или по-малко сравними по сила, израстват от пепелищата на някогашните стремления. Когато групата държави, оформени по този начин, се виждат принудени да взаимодействат помежду си, възможностите са две: или една от тях се сдобива с такава мощ, че се налага над останалите и основава империя; или пък нито една държава да не е достатъчно силна, за да постигне подобна цел.

Системата за равновесие на силите не претендира, че е в състояние да предотвратява кризи или дори войни.

Нашата модерна цивилизация в Европа се развива постепенно и се прекъсва от време на време от войни, особено опустошителни и жестоки през ХХв

През 1976 г. Жан Моне(1888-1979) получава званието "Гражданин на Европа". Това звание той получава заслужено, защото заедно с Робер Шуман(1886-1963)излагат своите изкристализирани мисли за помирието на Европа.Те заедно изработват така наречения план "Шуман"(9-ти май 1950).

Но преди да изкристализира в политическа концепция и да се превърне в наши дни в реалност, европейският идеал се споделя единствено от философите и от някои мечтатели. Идеята за Европейски съединени щати е част от една хуманистична и пасифистка мечта, която за съжаление е разбита от конфликти, които донасят огромни разрушения на Европейския континент в началото и средата на 20 век. Един от тези конфликти, можеби най-големият е Втората световна война. Предвоенният период, както и в периода в първите години от войната са изпълнени със сложни отношения, договори, актове, задколистни игри и т.н. които оказват особено важно влияние върху формирането на съвремените международни отношения.

I.

Един от ключовите моменти в периода преди настъпването на Втората световна война са англо-френско-съветските преговори през пролетта и лятото на 1939 година.

Преговорите започват през март 1939 година. Като една от основните причини за тях може да се посочат териториално-политическите изменения в Европа, извърхени през 1938 и началото на 1939 година, които разрушават създадената след първата

световна война структура на отбрана и сигурност. Самото Мюнхенско споразумение означава загуба на 35 чехословашки дивизии, на укрепената линия в Централна Европа и т.н. Нарушаването на военнополитическият баланс в Европа (изграден след Първата световна война) кара британската дипломация да направи начални сондажи за разговори със съветската страна по въпросите за сигурността и общи действия срещу продължаващата нацистка експанзия. На 23-ти март в Москва пристига началникът на департамента на презморската търговия на Англия - Хъдсън . Пътуването му е предшествано от съобщения в английските вестници, че неговата визита има за цел да се постигне по-близко взаиморазбирателство между правителството на Англия и СССР.

Но това посещение не дава особени резултати. В съветският печат е публикувано комюнике, отбелязващо, че „двете страни изяснили позициите си”. При това изтъкнали редица съществени разногласия, които трябва да се предполага, че ще бъдат сведени до минимум при понататъчните преговори в Лондон.¹

В понататъчните преговори, водещи се от шефовете на английското и френско посолство, се забелязват противоречия между двете страни. В съветският проект за съгласувано политическо решение се предвижда освен оказването на взаимна помощ между трите договарящи се държави (Великобритания, Франция, СССР), в случай на агресия да се окаже такава на източноевропейските държави, граничещи с СССР от Балтика до Черно море.

Важна роля за неразбирателствата между трите страни изиграват и опитите на Невил Чембърлейн от 20 март 1939 година за възкресяване на Тройната антантата отпреди първата световна война с участието и на Полша, но не споменава нищо за военната стратегия, нито очертава перспективи за сътрудничество между Полша и СССР. Полша от своя страна категорично отказва съвместни действия със Съветския съюз и по този начин изправя Англия пред труден избор – да избере Полша или СССР за съюзник. По това време британските лидери смятат Полша за по-силна във военно отношение от СССР(може би заради наскоро завършилите масови чистки на съветски военачалници). И като цяло британските лидери изпитват голямо недоверие към „Съветите”. Грешката на Чембърлейн е неговата прибързаност, вярвайки в скорошен германски удар срещу Полша, той пише на 30 март 1939 година проект за едностранни гаранции за Полша(не поддържа дори двустранен съюз). Тези гаранции са замислени като средство за забавяне на нацистко нападение. Скоро едностранни гаранции, основани на същите съображения се дават и на Гърция и на Румъния.

¹ История на дипломатията; Том 3. стр629

В средата на април 1939 се провеждат нови англо-съветски разговори на ниво съветски външен министър и британски посланик в Москва. М.Литвинов предлага създаването на обединен фронт за взаимопомощ между Великобритания Франция и СССР и естествено с участието на Полша(тъй като тя получава солидни гаранции от страна на Великобритания и Франция). Неговата ясна цел е гаранция за държавите от Централна и Източна Европа, заплашени от германската агресия.

Три седмици по-късно Великобритания отхвърля това предложение. Според Уинстън Чърчил причината за този отказ се крие в страха на съответните държави от преминаването на съветски войски през тяхна територия:”Полша, Румъния, Финландия и трите прибалтийски държави не знаеха от какво повече да се страхуват: от германската агресия или от руските освободители. Този отвратителен избор парализираше политиката на Великобритания и Франция”².

На 10-ти май в съветския печат е публикувано съобщение на ТАСС за контрапредложение на британското правителство. Дипломацията на Чембърлейн отклонява съветското предложение за пакта на трите държави. Тя смята за необходимо съветското правителство да окаже незабавна помощ на Франция и Великобритания в случай, че те бъдат въввлечени във война. Не се споменава и дума за това на каква помощ може да разчита СССР от страна на Великобритания и другите, ако той бъде въввлечен във военни действия, изпълнявайки предлаганите му задължения по отношение на държавите в Източна Европа.

Публикуването на това съобщение разбужда опозиционните сили във Великобритания. Атаките срещу Чембърлейн в камарата на общините се засилват. Зададени са доста „неудобни: за Чембърлейн въпроси: „Има ли намерение английското правителство да сключва пакт за взаимна помощ и взаимна гаранция между Англия, Франция и Русия и осигурява ли Англия и Франция съвместни гаранции за защита на цялостта и независимостта на СССР срещу агресията”³? Чембърлейн не отговаря! Реакционните правителства на Запада ненавиждат самата мисъл за съюз на Англия, Франция и СССР. Лондонските ръководители нямат намерения да сключват споразумение със съветското правителство против фашиската агресия. Великобритания и Франция подготвят по това време преговори с райха. На заседанието на английския кабинет на 24 май 1939 е решено договорът със СССР да се обвърже с редица уговорки, които да го превърнат в къс хартия. Чембърлейн се изказва за продължаване опитите за

² Чърчил У.Цит съч.,346-347

³ История на дипломацията;Том 3.стр629

споразумение с Германия. Това, според изказванията му, ще бъде „положителна страна на нашата политика“⁴. А ето и уговорките! В края на май 1939 година английската и френска дипломация правят нови предложения на Съветския съюз. В тях се предвижда задължение за взаимна помощ между Англия, Франция и СССР в случай на пряка агресия срещу която и да било от договарящите се страни. Тези нови предложения за взаимна помощ обаче се съпровождат от такива уговорки, които фактически ги обезсмислят. Предвижда се помощта на СССР по отношение на пет страни (Полша, Румъния, Турция, Гърция и Белгия), на които Англия и Франция вече са гарантирали. Не става въпрос обаче за помощта на Англия и Франция по отношение на трите граничещи със Съветския съюз държави: Латвия, Естония и Финландия. По този начин възниква реална опасност агресорите да използват тези страни за нападение срещу СССР.

В отговор на англо-френското предложение, СССР иска първо - сключване на ефективен пакт за взаимна помощ между Великобритания, Франция и СССР и второ - оказване помощ срещу пряка или косвена агресия, както на петте държави, на които са дадени англо-френски гаранции, така също и на трите балтийски държави (Латвия, Естония и Финландия) . Трите страни така и не могат да постигнат споразумение. Англичани и французи показват пълно нежелание за разширяване на географския периметър на гаранциите (към прибалтийските държави), опасявайки се, че Съветския съюз иска просто да ликвидира независимостта на Латвия, Естония и Финландия. От друга страна тези държави отказват категорично да приемат съветските гаранции. Финландия и Естония даже заявяват, че ще сметнат разширяването на гаранциите над тях като акт на агресия и на 7-ми юни Естония и Латвия подписват с Германия пакт за ненападение. Когато Сталин прави посоченото горе предложение, той отлично съзнава, че то няма да бъде прието най-малкото поради две причини: източноевропейските държави няма да се съгласят с подобно споразумение; подготовката за подобна детайлна военна конвенция, както и преговорите за нея биха отнели повече време, отколкото страните имат на разположение.

Мудността на водене на преговорите със СССР от страна на Великобритания и Франция се обяснява и с факта, че двете сили все още се надяват Германия да нападне СССР и по този начин да бъде изтощена мощта на първата.

В крайна сметка на 23-ти юли 1939 година СССР, Англия и Франция постигат съгласие (с голяма неухота от страна на последните две) по проект, задоволяващ

⁴ Parkinson, R. Peace for our time. Munich to Dunkirk - the inside story. Lndon 1971 p.151

отчасти и трите държави. По този начин СССР сплашва Хитлер и започва търпеливо да изчаква неговите предложения. Целта на Съветския съюз е да изтръгне по-добри условия от вероятен договор с Германия. Но „Съветите“ не искат да направят първият ход, понеже, ако това се разчуе, Великобритания и Франция могат да се откажат от ангажиментите си и да принудят СССР да се изправи сам срещу Германия.

II.

И ето, че политиката на СССР успява. Притиснат от времето Хитлер (той трябва да атакува Полша преди есенните дъждове) изпраща Карл Шнуре, водач на немския екип за договаряне на ново търговско споразумение със СССР. Той одаче е инструктиран да преговаря и по политически въпроси. Той предлага преговорите между двете страни да продължат на високо политическо равнище. Важна крачка за подобряване на отношенията между двете страни и за улесняване на преговорите между тях е смяната на външния министър на Русия. На 3-ти май М. Литвинов подава принудително оставка. На негово място Сталин поставя най-приближения до себе си Вячеслав Молотов (бивш министър - председател) . Тази смяна се явява като едно „разчистване на масата за преговори”⁵. Не е за пренебрегване и факта, че Литвинов е еврейн(наясно сме с омразата на Хитлер към евреите)

Към средата на август Молотов приема немския посланик фон дер Шуленбург като му задава списък с въпроси:”Натиск върху японците, за да не застрашават Сибир?Пакт срещу агресия?Пакт за прибалтийските страни?Сделка за Полша”⁶? Фон дер Шуленбург казва на Молотов, по повод на тези въпроси, че Хитлер е готов да изпрати Рибентроп в Москва с пълномощия да уреди всички въпроси. СССР подканя Хитлер да изпрати предложение, включващо таен протокол, в който да са уредени специфичните териториални въпроси.

С приближаването на есента прибързаността на Хитлер се засилва. Наближава времето за удар над Полша. На 20 август 1939 година Хитлер пише писмо до Сталин, в което го уверява, че подписването на пакта може да стане в най-краткия възможен срок, ако външния министър на Германия пристигне, колкото се може по-скоро в Москва. Два дни по-късно Рибентроп е поканен да посети руската столица. На 23 август 1939 година

⁵ Джонсън, Пол, Съвременността.,стр. 294

⁶ Кисинджър,Х.,Дипломатията.,стр. 304

двете страни подписват “Съветско-германски пакт за ненападение”. Според него Германия и СССР се въздържат от нападение и агресия една спрямо друга, при нападение на трета страна да не участват в групировки, насочени против една от тях и да решават всички въпроси по мирен път. От особена важност обаче е прикрепения към договора таен протокол за разделяне на Източна Европа на сфери на влияние. В него се предвижда Германия да завземе западна Полша и Литва, а СССР получава свобода да си върне Латвия, Естония, Финландия, Бесарабия, източна Полша, включваща западноукраински и белоруски територии. Решено е Варшава да бъде в немската част. Хитлер също така отстъпва на Сталин Бесарабия да бъде откъсната от Румъния. Пактът се сключва за срок от десет години, а ако не се денонсира от една от договарящите се страни една година преди изтичането на срока, пактът се продължава автоматично с още пет години.⁷

Сталин е възхитен от този договор. Той казва, че този пакт поставя Русия в по-силна позиция от всеки момент, откакто режимът е дошъл на власт.⁸

Наличието на таен протокол в договора, известен като „Пакт Молотов-Рибентроп”, е отричано дълго време от страна на Съветския съюз. Едва през 1991 година администрацията на президента Елцин признава за съществуването им.

Коментирайки смисъла на германо-съветския договор, Уинстън Чърчил пише:”Фактът, че бе възможно да се сключи такъв договор, показва краха на британската и френска външна политика и дипломация през последните няколко години” По отношение на имперските амбиции на СССР той подчертава:”Те трябваше да окупираат балтийските държави и голяма част от Полша със сила и мошеничество, преди да бъдат атакувани. Ако наистина политиката им бе хладнокръвна, в момента до голяма степен тя бе и реалистична”⁹.

В съвременната история съществуват доста на брой и различни мнения за това, кои са причините за подписването на пакт между СССР и Германия : германско-съветските отношения от 20-те години; близостта между двата тоталитарни режима; трайните, допълващи се икономически интереси между Германия и СССР през целия следвоенен период(на ПСВ);вината на Запада за тласкането на Хитлер на изток; имперската по същество съветска политика; търсенето от Сталин на време и териториални гаранции за собствена сигурност; агресивната същност и стремежи на

⁷ Мирчева,Хр.,История на света през 20 век.,1995г. стр. 161

⁸ Джонсън,Пол, Съвременността. стр.295

⁹ Митев,Й.,Политическа история на Западна Европа и САЩ(1918-1945) стр. 165

самия Сталин и т.н. Според голяма част автори основната причина е мудността на британските държавници при воденето на преговорите със СССР.

Историкът А. Дж. П. Тейлър разкрива, че при преговорите между Великобритания и СССР, руснаците отговарят на британските предложения много по-бързо, отколкото британците - на съветските¹⁰. Такова е мнението на Др. Жданов.

На 29-ти юли 1939 година във в. „Правда“ е поместена неговата статия, озаглавена: „Английското и френско правителство не искат равен договор със СССР.“ Към статията той привежда следните факти: „Англо-съветските преговори се продължават вече 75 дни а тях 59 дни са изминали в протакане от страна на англичаните и французите.“¹¹

Наистина е доста явно нежеланието на англо-френската делегация да подпише пакт със СССР. Факт е, че членовете на френско-английската делегация, която започва разговори със СССР на 12-ти август 1939, са второстепенни по ранг военни и политически лица. Те нямат пълномощия да обсъждат и подписват договори със Съветския съюз. Освен това делегацията тръгва с кораб и пътува пет дни до Москва, което не свидетелства за сериозни намерения. Но всичко това е част от „играта“ на Лондон, който придава второстепенно значение на преговорите за съюз със СССР, гледайки на тях главно като на средство за заздравяване позициите на Англия по отношение на Германия.

Месец преди подписването на пакта Рибентроп – Молотов правителството на Чембърлейн води тайни преговори с фашистките емисари за широко англо-германско споразумение. Една от целите на Англия е да се постигне споразумение за сметка на Полша, да се пренебрегнат дадените и гаранции и германската армия да се изведе до границата със СССР, като по този начин да се подтикне Германия към война със „Съветите“.

И все пак е очевидно защо Великобритания не може да сключи договор със СССР. Причината са условията на Сталин за прибалтийските държави. Английското правителство не може да ги изпълни без да наруши всички принципи, които е защитавала след края на ПСВ. Няма никакъв смисъл да се оказва съпротива срещу заграбването на малки държави от Германия, ако същата привилегия трябва да се даде на СССР.

¹⁰ Кисинджър, Х., Дипломатията, стр.305

¹¹ История на дипломатията; Том 3. стр.637

III

Германия вече си е осигурила услугите на СССР и спокойно може да започне настъпление към Полша. След груба провокация (радиостанцията в Глайвиц е нападната от германски отряд, облечен в полски униформи) на 1-ви септември 1939 година Германия нахлува в Полша.

Великобритания и Франция спазват своите ангажименти и на 3-ти септември обявяват война на Германия. Но военни действия на Запад не се водят, понеже английската и френската армия са окопават зад линията „Мажино“. Френската армия е около 105 дивизии, докато немските дивизии по „линията Зигфрид“ са 23. Въпреки очевидния съюзнически превес, френската армия е неспособна за настъпление. Френската доктрина е отбранителна, а френския военен и граждански елит се страхува от германски бомбардировки над френските градове.

Междувременно положението на поляците се затруднява. Въпреки упоритата им съпротива Полша бързо е разгромена. На 17-ти септември съветските войски заемат предвидената им по пакта от 23-ти август част от Полша. Те завземат Западна Белорусия и Западна Украйна. Под пряк съветски контрол са присъединени територии около 190 000 кв.км. и с население около 13 млн. души. Присъединяването на Западна Белорусия и Западна Украйна има стратегическо значение. СССР започва да строи нови отбранителни рубежи по западната граница на украинските и белоруските земи. Това изиграва ролята на изнесена далеч на Запад бариера против евентуалната агресия от страна на Германия към СССР. По този начин Съветския съюз не само укрепва сигурността си, но и прегражда пътя на безпрепятственото напредване на фашистката агресия на Изток. На 28-ми септември 1939 годна е сключен германско-съветски договор, с който Германия признава, че западната граница на СССР минава приблизително по така наречената линия Кързън.

На 28-ми септември 1939 година СССР и Германия подписват нов договор за дружба и граници. Той утвърждава „граница на двустранните интереси на територията на бившата полска държава“ (член 1). Границата се счита за „окончателна и отстранява всякаква намеса на трети държави в това решение“ (член 2). Прието е Германия да извърши необходимото държавно преустройство на територията на запад от посочената линия (Кързън) , а на територията на изток-правителството на СССР.¹²

¹² Мирчева, Хр., История на света през 20 век., 1995г, стр. 164

Този договор за дружба и граници е съпътстван от секретни протоколи. В един от тях се посочва, че се разрешава преселване на граждани от немски произход в Германия и на руснаци в СССР. Друг секретен протокол утвърждава територията на Литва за сфера на влияние на СССР, а Люблинското воеводство и част от Варшавското воеводство – за сфера на влияние на Германия. Унищожаването на суверенитета на Полша е изразен най-явно в трети таен протокол, който гласи: „двете страни няма да допускат на територията си никаква полска агитация, засягаща територията на другата страна. Те ще спират на територията си подобна агитация, и ще се информират една, друга за мерките, предприети с такава цел”¹³.

Важен етап в отношенията между Германия и СССР е и сключването на договорености и споразумения за икономическо сътрудничество. СССР предоставя на разположение на Германия всичките си огромни суровинни ресурси. Това е особено необходимо за Хитлер. През септември 1939 година Германия трябва да внесе 80 на 100 от каучука, 65 на 100 от калая, 70 на 100 от медта, 50 на 100 от оловото и 25 на 100 от цинка. Сталин от своя страна пък запълва важни празнини в Германското военно снабдяване: 1 000 000 тона зърно, 900 000 тона гориво (включително 100 000 тона авиационно гориво), желязна руда, манган и памук. В замяна Русия получава самолетни двигатели, проекти на кораби, торпеда и мини.

Всичко това Хитлер получава с огромна лекота. Разбира се той не се е отказал от идеята си изложена в „Моята борба” след разгрома на Запада да нападне Русия и да придобие всичките ѝ ресурси, като по този начин Германия би могла да се противопостави успешно в една бъдеща война със САЩ.

През 1939-1940 СССР осъществява политическа и военна инвазия в прибалтийските държави следвайки пакта „Рибентроп - Молотов „.

По същото време нацистката пропаганда засилва заплахите срещу трите републики. Немската дипломация оказва натиск върху Литва, Латвия и Естония да се съобразяват с желанията на Москва. В последствие започва съветско-естонски, съветско-латвийски и съветско-литовски преговори като се подготвят пактове за взаимна помощ. За да бъдат притиснати прибалтийските държави СССР използват различни методи – съветските войски съзнателно потапят естонски търговски кораб, в трите републики са изпратени лица, които да подготвят посрещането на съветските части и бъдещите политически промени в страната. Също така се създава впечатление, че трите страни водят антисъветска пропаганда и политика. Всичко това се прави с

¹³ Джонсън, Пол, Съвременността ,стр.296

основната цел да се неутрализира държавния суверенитет на Литва, Латвия и Естония. Договорите за взаимопомощ са подписани както следва: с Естония – 28 септември 1939 година; Латвия - 5-ти октомври 1939 година; Литва - 10-ти октомври 1939 година. По силата на тези договори, части от съветската армия заемат бази в прибалтийските територии. Съгласно член 3 от договорите с Латвия и Естония (с Литва-член 4) с цел за укрепване сигурността на СССР и прибалтийските страни последните дават на Съветския съюз да има бази за военноморски флот и летища за авиацията, както и да държи за своя сметка на отредените за бази и летища места строго ограничено количество съветски сухопътни и въздушни въоръжени сили, чиято численост да подлежи на установяване със специално споразумение. Също така договарящите се страни се задължават да не сключват каквито и да било съюзи и да не участват в коалиции насочени против една от договарящите се страни.¹⁴

Влизането на Литва, Латвия, Естония в състава на СССР е направено принудително. На 17 юни 1940 година солидни военни части на СССР навлизат в 3-те държави. Създадени са нови правителства по предварително подготвени списъци. В последствие за десетина дни се подготвят и провеждат избори за парламент, в които не участват всички политически партии. Новите парламенти гласуват решение за пресъединяване към СССР – 21 август 1940.

Възползвайки се от договорите с Германия, съветското правителство проявява особен интерес към Финландия и съветско-финландската граница, минаваща на 30 км. от Ленинград. Съветското правителство излиза с предложение пред Финландия. От нея се иска да отстъпи някои стратегически пунктове в близост до Ленинград и на Карелския провлак – това е територия от 2761 кв. км., а в замяна на Финландия е предвидено да се даде територия с площ 5523 кв. км. Финландия обаче отхвърли съветските искания. Това накара Сталин да и обяви война. В Москва се разчита, че по подобие на прибалтийските държави и тук ще бъде установена съветска власт. Но войната се затяга поради полярната зима и упоритата съпротива на финландците. Макар, че те нанасят сериозни загуби на червената армия, в крайна сметка численото превъзходство на СССР надделява. След месеци героична съпротива финландската съпротива отстъпва пред съветската мощ. През март 1940 година Финландия подписва мирен договор. По неговата сила СССР получава Карелския провлак, включително град Выборг и Выборгския залив с островите, западното и северното крайбрежие на Ладожкото езеро, острови във Финския залив. Полуостров Хинко и съседните острови

¹⁴ История на дипломатията; Том 4. стр. 23

са взети под аренда с правото там да се изградят военноморски и военновъздушни бази и надземни гарнизони. Финландия предоставя на СССР за достъп през единственото незамръзващо финланско прищанице Петсамо на Баренцово море.

IV

През това време Германия също не остава безучастна. На 22 септ. 1940 се сключва тайно финландско-германско споразумение за транспортиране на германски войски и военни материали в Норвегия през финландска територия, което се използва като камуфлаж за прехвърляне на германски военни части във Финландия. През юни 1941 година във Финландия са съсредоточени над 40 000 германски войници.¹⁵ Това е една успешна политическа маневра на Хитлер да ограничи от части влиянието на СССР във Финландия. Пристигането във Финландия на значителни германски военни доставки, може да се разглежда единствено и само като укрепване на Финландия срещу съветския натиск. Когато Молотов изисква от Берлин повече информация за събитията във Финландия той получава уклончиви отговори. През пролетта на 1940 година Германия последователно завзема Белгия, Холандия, Дания, Люксембург, Франция. Войските на Великобритания са изгласкани от Европа, а Англия е подложена на непрекъснати самолетни атаки.

По време на битките в Белгия и Франция, Хитлер заповядва на танковите си дивизии да спрат да преследват отстъпващите англичани. Това позволява на английските военни гарнизони (338 000) успешно да се евакуират отвъд Ламанша. Целта на този неочакван военен ход от страна на Хитлер е да предразположи към преговори английското правителство. Фюрерът добре осъзнава, че пред него има три основни варианта: сломяване на Великобритания, мир с Великобритания, покоряване на СССР и след това, използвайки огромните му ресурси, обръщане на цялата военна мощ на Запад и разгромяване на Великобритания.

В тържествена реч на 19 юли 1940 година Хитлер предлага на Великобритания да признае германските завоевания в Европа и да върне бившите германски колонии в Африка и Тихия океан. В замяна на всичко това Германия ще гарантира цялостта на британската империя. Едва ли обаче някой трезвомислещ британски лидер би приел подобно предложение от страна на фашистка Германия. Напълно е ясно, че ако

¹⁵ Пак там. стр. 111

Великобритания по жертва континенталните страни в полза на Германия, тя рано или късно ще бъде нападната.

Предложенията на Хитлер са отхвърлени. Но Хитлер не се предава. Една от последните негови дипломатически акции за споразумение с Великобритания е изпращането на своя заместник в ръководството на нацистката партия Рудолф Хес в Шотландия. Предвижда се Хес да разговаря с прохитлеристки настроен херцог Хамилтън (високопоставен придворен в Англия). Неговата мисия обаче приключва с арестуването и предаването му на Нюрнбернския процес срещу главните германски военпрестъпници през 1946 година.

След отказът на Великобритания да сътрудничи Хитлер се заема отново с военна подготовка. Той разбира отлично, че Великобритания не е достатъчно силна, за да започне сама война срещу германската армия. Малко вероятно е Америка на този етап да бъде въввлечена във войната, а Русия все още намира основание да отлага пряка намеса.

В най-дълбока тайна на 31 юли е взето решение да се мапанде Съветския съюз. Първоначалната идея на Хитлер е войната да започне още същата есен. Но на съвещание при Хитлер в Бергхоф на 31 юли военното ръководство на Германия се съгласява с мнението на фелдмаршал Кайтел, че е нецелесъобразно СССР да бъде нападнат по това време, тъй като според него, армията трябва да разполага с цял сух сезон, от началото на май нататък, за да погълне и унищожи руската военна мощ преди настъпването на зимата. Хитлер заявява пред генералите си, че щом СССР бъде разбит, Германия ще може да погълне ресурсите му и така да стане „неуязвима”. Тогава тя ще има сили да води война с цели континенти.¹⁶ Хитлер също казва, че след разгрома на СССР Япония ще има възможност да хвърли всичките си сили в борбата срещу Америка, като по този начин ще отклони вниманието на Вашингтон към Тихия океан. По този начин Великобритания ще бъде изолирана. Тя няма да може да разчита на помощ от САЩ, както и от страна на Русия. Хитлер обаче не е напълно готов да даде заповед за нападение срещу СССР. Той иска първо да проучи възможността за съвместни военни действия със Съветския съюз срещу Великобритания и чак тогава, когато се отърве от британците, да започне своята офанзива на Изток, обръщайки се срещу доскорошния си съюзник.

По това време Сталин много добре осъзнава тежкото положение, в което е изпаднал. Опровергават се очакванията му за взаимно изтощение на Германия и

¹⁶ Джонсън, Пол, Съвременността., стр. 306

Западните страни в битките помежду им. Пасивността на Великобритания навежда Сталин на мисълта, че при постигане на съгласие между Германия и Великобритания, СССР би останал напълно сам и обречен на разгром в евентуална война срещу Германия. Поради тези причини СССР се стреми всячески да завземе стратегически територии около сяоите граници, като по този начин, при евентуални военни действия срещу Германия, те да не се водят на Съветска територия. На 27 септември 1940 година обаче се случва едно особено застрашително събитие за Русия. Германия, Италия и Япония подписват Трестранния пакт. Трите държави се задължават да обявят война на всяка държава, взела страната на Великобритания. Япония трябва да признае и зачете ръководството на Германия и Италия в създаването на „нов ред“ в Европа, а Германия и Италия - да признаят ръководството на Япония в създаването на „нов ред“ в Източна Азия. Трите държави се задължават да се поддържат взаимно с всички политически, икономически и военни средства, ако една от договарящите се страни бъде нападната от държава, неучастваща в европейската война, както и в китайско-японския „конфликт“.

Макар Трестранния пакт да е насочен срещу Великобритания, СССР е наясно, че рано или късно тримата участници в пакта ще се обърнат и срещу него. Като цяло целта на Хитлер е да сломи СССР и да го подмами за съвместно нападение срещу фашистката империя, за да може след това с подсигурен гръб да го разгроми.

На 13 октомври 1940 година Рибентроп изпраща писмо до Сталин, в което кани Молотов да посети Берлин. В това писмо е изказано мнението, че Трестранния пакт не е насочен срещу Русия и че СССР са добре дошли да се присъединят към пакта и по този начин да участват в подялбата на придобитото след края на войната. Сталин разбира се проявява големи съмнения. Той е доста предпазлив, за да дели плячка, която още не е завладяна. Все пак той е заинтригуван от възможността за подялба на плячката с Хитлер, в случай че Великобритания бъде победена. Поради това Сталин отговаря на поканата с писмо, че Молотов ще пристигне в Берлин след по-малко от 3 седмици. Хитлер, разбира се, приема предложението веднага. Той трябва да действа бързо, тъй като е притиснат от времето, ако наистина вземе решение да нападне СССР през пролетта на 1941 година.

На срещата в Берлин на Русия са обещани територии в Африка и Азия и по-специално в Персийския залив. Това обаче са невъзможни обещания : Германия не притежава нито една от териториите, които твърди, че е в състояние да предостави. От своя страна, инструктиран от Хитлер, Молотов иска съюзен договор с България,

анексиране на Финландия, бази в Босфора и Дарданелите, контрол върху Иран.¹⁷ В крайна сметка се стига дотам, че Молотов обещава, че след като докладва на Сталин, ще предаде неговите идеи на Хитлер. Сталин пък от своя страна е в трудна ситуация. Пред него има два варианта: да помогне на Хитлер при завладяването на Великобритания и да извлече от това добри стратегически позиции, преди непредотвратимия сблъсък с Германия, или да не помага на Хитлер, като по този начин той може да е сигурен, че след като Великобритания бъде разгромена, съюзниците от Антикоминтерновския пакт ще се обърнат срещу него. В крайна сметка на 28 ноември Молотов изпраща на Рибентроп условията на Сталин за присъединяване към тристранния пакт: изтегляне на германските войски от Финландия и да се даде на СССР свобода на действие в тази страна, България да сключи военен пакт със Съветския съюз и да му предостави възможност да изгражда военни бази на нейна територия, Турция да приеме съветски бази на своя територия, включително и на Дарданелите, ако се наложи СССР да използва сила при преследването на стратегически цели на Балканите и Дарданелите Германия да остане неутрална, районът южно от Батума и Баку да се признае за съветска сфера на влияние, а така също и Иран и Персийския залив. От Япония се изисква да се откаже от претенциите си за рудните залежи на остров Сахалин. Тези условия са абсурдни, но Сталин ги предявява само и само да покаже какво той смята за съветска сфера на влияние.

Хитлер няма никакво намерение да удовлетворява исканията на СССР. Писмото на Молотов остава без отговор. Германия вече е взела своето решение и то е за нападение над Съветския съюз през пролетта на 1941 година

V

Резултатите от германо – съветските преговори карат Хитлер на 18 декември да утвърди Директива №21 “операция Барбароса” . Крайната цел, определена в нея е чрез мълниеносна война “да се издигне бариера по главната линия Волга-Архангелск. Оцелелите индустриални райони на СССР могат да бъдат унищожени по-късно от авиацията, ако е необходимо” (Съветският съюз отвъд Урал според директивата става част от Японската империя). Планът Барбароса предвижда нападение срещу СССР с три-милионна армия по фронтова линия , дълга над три километра. То трябва да започне на 7-ми май 1941 година.

¹⁷ Александров, Е.,История на международните отношения.,София 2000 стр. 187

Светкавичната акция срещу СССР трябва да се осъществи от три групи армии- Център, Север и Юг, които да се насочат съответно към Москва, Ленинград и Киев и да ги превземат. Група “Север” разполага с 29 дивизии(23 пехотни, 3 танкови, 3 моторизирани), група “Център”- с 50 дивизии(35 пехотни, 9 танкови и 6 моторизирани), група “Юг”- с 44 дивизии(35 пехотни, 5 танкови и 4 моторизирани). Германия разполага и с резервни сили на главното командване. Това са 24 дивизии, както и с 5 дивизии разположени във Финландия. Придвидени са и 16 финландски, 13 румънски и 4 унгарски пехотни дивизии. В първоначалния си вид плана Барбароса предвижда три седмици за осъществяването на настъпителните операции, които да постигнат главните цели- Москва, Ленинград и долното течение на река Дон.

Въпреки, че според всички протоколи войната срещу СССР трябва да започне през май 1941, тя започва около месец по-късно. Това става най-вече заради некомпетентността на Мусолини, който на 28 октомври 1940 година напада Гърция. Гърците са подпомагани от Великобритания и първоначално отблъскват завоевателите. Мусолини е принуден да моли Хитлер за помощ. Фюрерът обаче има едно условие- да получи контрол над Източното средиземноморие . Мусолини не може да откаже и Хитлер с голяма неухота (но принуден и от съюзните договори с Италия) се притичва на помощ. На 6-ти април 1941 година германските войски нахлуват в територията на Югославия и Гърция и ги покоряват бързо. Югославия капитулира на 17 април, а Гърция – на 1-ви май. През май германците извършват успешен дисант на остров Крит и изтласкват оттам английските военни части. Към края на май започват да изглеждат уязвими и големи територии в Близкия Изток – Кайро, Суетския канал, Северен Ирак, Персийския залив, Абадан (най-голямата нефтена рафинерия в света); морските и сухопътни пътища към Индия. По това време адмирал Редер, а така също и висшето морско командване молят Хитлер да започне офанзива в Близкия Изток. Фюрерът обаче отхвърля тази идея, която от своя страна е доста рационална. Ако Хитлер предприеме офанзива в Близкия Изток, той би могъл да напредне до Индийския океан и да “подаде ръка” на своите съюзници-японците, които по това време замислят атака в Далечния Изток. Всичко това е добре обмислено от адмирал Редер, който заявява, че такъв ход би нанесъл на Британската империя “по-смъртоносен удар, отколкото превземането на Лондон”¹⁸.

Хитлер обаче не съгласен с това предложение. Неговата основна цел е СССР. Той желае да разграби нейните ресурси, като по този начин да даде на Япония

¹⁸ Джонсън, Пол, Съвременността., стр. 306

възможност за сръжение със САЩ, бранейки гърба ѝ. Но няки грешки на Хитлер обричат войната на Германия срещу СССР на неуспех. Едната причина е явното забавяне на нападението срещу Русия заради ангажираността на Хитлер в Средиземноморието. Друга причина е несъгласуваността на действията от страна на Германия с Япония. Хитлер е наясно, че японците са раздвоени между “северната” стратегия за нападение срещу Русия и “южната” стратегия-срещу Китай. При положение, че Хитлер избере да нападне Великобритания през Близкия Изток, за него по-изгодна е “южната” стратегия на японците. Ако Фюрерът реши да тръгне срещу Русия, по-подходяща за него е “северната” стратегия на Япония.

Огромна грешка от стране на Хитлер е недоверието му в японците. Когато в началото на април 1941г. японският външен министър Мацуока Йосуке се намира в Берлин, Хитлер на споделя с него плана си за нападение срещу СССР. Нищо неподозиращ Мацуока отива в Москва и на 13 април 1941г. подписва пакт за неутралитет със Сталин, като по този начин разчиства пътя си за “южната” стратегия. В последствие, когато войната между Германия и СССР започва, Мацуока признава пред колегите си: ”Аз сключих пакт за неутралитет, защото мислех, че Германия и Русия няма да воюват. Ако знаех, че ще воюват, нямаше да сключвам Договора за неутралитет.¹⁹”

По това време Сталин се опитва по всички възможни начини да предотврати приближаващ сблъсък между СССР и Германия. Той вярва, че може в последния миг да предотврати нападението на Германия, като организира преговори, на които да направи големи отстъпки. Промяната в поведението на Сталин и в цялата външна политика на СССР е очевидна. Русия скъсва дипломатическите отношения с всички европейски правителства със седалище в Лондон, уточнявайки, че техните дела ще бъдат уреждани чрез германското посолство. СССР признава и марионетните правителства, които Германия е установила в повечето окупирани от нея територии. Съветският съюз не разрешава на предните съветски бойни части да бъдат поставени в повишена бойна готовност.

Като цяло политиката на Сталин за дружба и сътрудничество с нацистка Германия нанася непоправими беди на отбраната на СССР и на подготовката на неговата армия. По новите западни граници на СССР има ограничен брой укрепления, които са въоръжени със съоръжения от старите (старата граница е разградена, за да се съгради новата). Във връзка с въпроса за укрепването на границите на 24 май 1941 г.е

¹⁹ Мирчева, Хр., История на света през 20 век., 1995г. стр. 184

проведено секретно заседание при Сталин, когато се решава въпросът и за войната срещу Германия. На него Маршал Борис Шалощников предлага да се укрепят линията по старата граница, червената армия изцяло да се изтегли от Западна Украйна, Западна Белорусия и Прибалтика и там да останат отряди за прикритие. При нападение да не се отстъпва и да се спре противникът на линията на старите укрепени райони. Войната показва, че е бил прав. Но Сталин му казва: ” може да сте добър военен стратег, но сте лош политик. Ако влезем само с част от силите в тези територии, хората ще си помислят, че се боим дали ще останем или не. А ние сме там завинаги.²⁰”

Планът за отбраната на държавата се преработва неколккратно почти до края на 1940г. и разбира се няма време да бъде приложен във всичките му подробности. В резултат на сталиновите чистки срещу най-изтъкнати съветски военначалници армията остав без опитен офицерски състав. Голяма грешка на Сталин е и неговото недоверие в съветското контраразузнаване, което разполага с информация за точната дата и час на предстоящото германско настъпление срещу СССР. Всички предупреждават Сталин за предстоящото нацистко настъпление. Чърчел и Рузвелт лично изпращат предупреждения до Москва за готвената атака. Русия обаче разглежда тези предупреждения като провукация за сблъскването и с Германия. На 15 май съветският шпионин в Токио Рихард Зорге изпраща подробности за германския план за нападение и точната му дата. Сталин получава предупреждения и от други свои приближени, но той отказва да им повярва.

На 22 юни 1941г. в 4 часа сутринта Рибентроп изпраща до посланик Шуленбург декларация, която да бъде предадена на съветското правителство същата сътрин. В нея се казва: “Правителството на Райха декларира, че съветското правителство противно на поетите задължения: 1. не само продължава, но дори засилва опитите си да действа подмолно срещу Германия и Европа
2. възприема все повече и повече антигерманска външна политика
3. е концентрирало всички свои сили в бойна готовност на германската граница.

По този начин съветското правителство нарушава подписаните с Германия договори и възнамерява да я нападне в гръб, докато тя води борба на живот и смърт. Ето защо Фюрерът нарежда германските въоръжени сили да се противопоставят на тази заплаха с всички възможни средства.

В съветско-германските отношения от 1939-1941г. се съдържат сложен комплекс от фактори, причинили възникването на Втората световна война. Никой не може да

²⁰ Вестник ”Труд” 7-ми май 2005 г. стр. 32-33

заяви с абсолютна точност дали причините за войната се коренят в завоевателната политика на Хитлер и на неговите радикални идеи, или на грешките, допуснати от английската и френска дипломация в стремежите им да отложат войната за известно време и да насочат Хитлер на Изток, или на сталиновия ламтеж за разширяване на съветската сфера на влияние към Прибалтийските страни. Може обаче със сигурност да се твърди, че всички тези фактори спомагат за развитието на сериозни противоречия между Великите сили, което от своя страна довежда до избухването на Втората световна война - най-разрушителната война в историята на човечеството.